

ПРЕС-РЕЛІЗ
до засідання «круглого столу»
«РИЗИКИ СВІТОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ
УКРАЇНИ»

2 лютого 2011 р.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли майже удвічі. Об'єктивними причинами такої тенденції є збільшення стрімкими темпами населення планети; зменшення площ, придатних для обробітки сільськогосподарських культур; скорочення пропозиції аграрної сировини через несприятливі погодні умови; збільшення обсягів вирощування зернових з метою вироблення біопалива; зростання споживання продуктів харчування в найбільш населених країнах світу – Індії та Китаї; нестабільність на світових фінансових ринках.

Синхронне зростання вартості продовольства на світових ринках та в Україні підштовхнуло до поновлення дискусій про спроможність нашої країни до забезпечення насиченості внутрішнього ринку сільгосппродукції за рахунок використання власного аграрного потенціалу.

Тенденції сільськогосподарського виробництва у 2001 - 2010 рр. свідчать, що цей вид економічної діяльності не набув нових якісних стимулів для зростання. Його динаміка в умовах відсутності значущих кроків щодо модернізації, структурного реформування та вирішення фінансових потреб виробників була досить нестабільною та залежить майже виключно від природно-кліматичних чинників, що, у свою чергу, створює високі ризики для сільськогосподарських виробників.

Україна має значні можливості виробництва сільськогосподарської продукції через сприятливі природно-кліматичні умови та потужний людський потенціал. У сільськогосподарському обробітку знаходиться 42844,8 тис. га або 71% території країни, на ріллю припадає 32473,4 тис. га (53,8 % загальної території) або 78 % сільськогосподарських угідь (у Франції рілля у структурі сільськогосподарських угідь становить 63,4 %, Німеччині – 69,6 %, Великобританії – 37 %, у країнах ЄС у середньому – 60,7 %).

Між тим, наявний потенціал виробництва сільськогосподарської продукції України використовується недостатньо через, зокрема, низьку ефективність використання наявних сільгоспугідь, зменшення засіву орних земель, недостатній розвиток інфраструктури заготівлі та збуту продукції, збільшення собівартості як вирощування, так і реалізації сільськогосподарської продукції, низький рівень матеріально-технічного та фінансового забезпечення вітчизняних аграріїв, відсутність цілісного прозорого ринку сільгосппродукції.

Екстенсивний розвиток сільгоспвиробництва знайшов відбиток в динаміці присутності України на світовому ринку продовольства. Загалом у 2009 р. порівняно з 2001 р. експорт сільгосппродукції з України зріс (у фактичних цінах) в 4,9 разу. За цей час частка експорту сільськогосподарської продукції в експорті з України зросла удвічі - з 7,1 до 14,2 %. Враховуючи також експорт продукції харчової та олійно-жирової промисловості, слід констатувати помітну активізацію виходу України на світові ринки сільськогосподарської та харчової продукції: частка 1-24 позицій УКТ ЗЕД в експорті зросла з 11,2 % у 2001 до 24 % у 2009 рр.

Між тим, за період економічного зростання не відбулося поліпшення структури експорту аграрної та продовольчої продукції з України, понад три чверті в якій займає сировина. В загальній структурі експорту продукції 1-24 позицій УКТ ЗЕД частка готових харчових продуктів навіть зменшилась – з 24,7 % у 2001 до 23,3 % у 2008 р.

Як результат, погіршуються показники продовольчої безпеки України. Баланс споживання основних продуктів харчування свідчить, що у 2009 р. в Україні по більшості основних видів продовольства фактичне споживання знаходилося нижче раціональних норм. Найбільше відставання фактичного споживання від раціонального спостерігалось за плодами, ягодами і винограду – на 49 %, молоком і молокопродуктами – на 44 %, м'ясом і м'ясопродуктами – на 38 %, рибою та рибопродуктами – на 24 %.

В умовах відкритості національної економіки світові тенденції щодо наростання дефіциту продовольства і зростання цін можуть розглядатися як потужний виклик для українського аграрного виробництва. Ці тенденції можуть діяти як активний стимул пошуків сільгоспвиробництва та експорту сільгосппродукції, джерело додаткових фінансових ресурсів для розвитку та капіталізації сектору, підґрунтя для розкриття вітчизняного аграрного потенціалу як важливої та поки що недостатнім чином розкритої національної конкурентної переваги.

Водночас у середньостроковій перспективі загальносвітові тенденції розвитку аграрного сектору формуватимуть низку викликів:

- наростання ресурсних дисбалансів у світі, зокрема дефіцит продовольства, стимулюватимуть зростання цін на продукцію аграрної галузі;
- актуальна на сьогодні модель захисту внутрішнього ринку України від цінових коливань є не лише неефективною в умовах відкритої ринкової економіки, але й демотивує аграрне виробництво як таке;

- висока інвестиційна привабливість аграрного виробництва сприятиме збільшенню конкуренції між країнами, що мають аналогічний Україні значний аграрний потенціал;
- нерівномірність світового розвитку аграрного виробництва, викривлення конкурентної ситуації через поширення протекціоністських заходів, зростання відставання країн, що розвиваються, від світових лідерів, змінюватиме розподіл конкурентних «сил» на традиційних для України ринках;
- глобалізація переробної промисловості та трансфер виробництв (особливо в трудомістких галузях) з розвинених країн в країни, що розвиваються, збереже в ролі важливого джерела конкурентних переваг низькі витрати, що робить конкуренцію з боку ринків з низькими витратами й цінову конкуренцію одними з ключових зовнішньоекономічних ризиків.

Ці виклики здатні спровокувати низку ризиків, що впливатимуть на динаміку аграрного сектору і соціально-економічний розвиток країни у цілому. Такими ризиками є наступні.

- Подальше зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку, що матиме негативний вплив на загальний рівень інфляції.
- Зростання соціальної напруги через підвищення цін на продовольство внаслідок збільшення питомої ваги витрат домогосподарств на харчування, яка у 2009 р. у сукупних витратах становила 51,8 %.
- Надмірне «затягування» національної економіки в аграрну модель розвитку за рахунок екстенсивного розширення виробництва та експорту аграрної продукції.
- Зростання спекулятивного попиту на сільськогосподарські активи з боку як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів.

Відзначені тенденції світового та національного ринків сільгосппродукції обумовлюють необхідність прискорення процесів реформування аграрного сектору України, цілеспрямованих заходів державної політики, спрямованих на стабільність власного продовольчого ринку та використання потенційних вигод від зростання присутності України на світових ринках продовольства. Для цього необхідно здійснити реалізацію наступних заходів, спрямованих на реформування аграрного сектору України і забезпечення продовольчої безпеки держави.

- *Забезпечення ефективності внутрішнього ринку та цінового регулювання.* У зв'язку з посиленням дії чинників зростання цін на сільгосппродукцію конче необхідно розвинути інфраструктуру та посилити конкурентність ринку, що запобігатиме необґрунтованому підвищенню цін, зловживанню недобросовісними методами конкуренції, знижуватиме непродуктивні та накладні витрати виробників.

- *Сприяння підвищенню ефективності та конкурентоспроможності агровиробництва.* Утримання конкурентних переваг українських агровиробників як на світовому, так і на вітчизняному ринках вже у середньостроковому періоді вимагатиме суттєвого організаційного та технологічного оновлення виробництва, посилення його крупнотоварності та індустріалізації, приведення технологічних процесів у відповідність до міжнародних ветеринарних та фітосанітарних вимог тощо.

- *Забезпечення цільового спрямування коштів від продажу сільгосппродукції на розвиток аграрного сектору економіки.* Має бути подолана тенденція, за якої через значне відставання в реформуванні аграрного сектору подекуди більша частка доходу від реалізації сільгосппродукції кінцевому споживачеві (особливо це стосується експорту) осідає у торговельно-посередницькому секторі та не використовується для розвитку виробництва.

- *Підготовка до завершення земельної реформи шляхом скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення.* Скасування мораторію – неминучий етап земельної реформи, яка веде до повноцінного використання аграрного потенціалу України як ресурсу міжнародної конкурентоспроможності. Проте формування повноцінного ринку землі вимагає завершення підготовчого етапу щодо встановлення та оформлення прав власності на землю, створення механізмів захисту прав власників при оренді та продажу земель, створення системи важелів впливу держави на ринковий обіг земель, та ефективність використання сільськогосподарських угідь їх власниками в межах цільового призначення земельної ділянки. Відповідні заходи щодо модернізації нормативно-правової та інституційної сфер має бути реалізовано протягом 2011 – першої половини 2012 рр., що дозволить забезпечити повне скасування мораторію з 1 січня 2013 року.